

Welke rol voor de socialisten?

Gaston Vandewalle

Professor Emeritus economie aan de RUG

Van een economisch tijdschrift van onverdacht rechts-liberale strekking zou je het niet zo direct verwachten, maar toch: de vraag of het socialisme in Europa nog een toekomst heeft, heeft *The Economist* hoofdbrekers bezorgd. Het resultaat van dat getob was te lezen in twee artikels. De teneur was bovendien positief: *The Economist* ziet wel degelijk nog een rol weggelegd voor de Westeuropese linkerzijde. Of Europees links zich in de door het tijdschrift uitgetekende rol kan inleven, is nog maar de vraag.

Verdedigers van de kleine man

The Economist ziet het socialisme herademen na de zware crisis van de jaren '80. In Denemarken, Noorwegen en Zweden, waar de sociaal-democratie eind de jaren '70 of begin de jaren '80 haar parlementaire meerderheid was kwijtgeraakt, is er opnieuw een sociaal-democratisch geïnspireerde regering aan de slag. In Finland zijn de sociaal-democraten de gedoodverfde winnaars van de verkiezingen van maart 1995. En in Groot-Brittannië versloeg Labour de conservatieven in de lokale verkiezingen van mei 1994 en in de Europese verkiezingen van juni 1994. Toch gaan de socialisten niet overal vooruit. In Frankrijk, Duitsland en Spanje scoorden ze benedenmaats bij de Europese verkiezingen.

Volgens *The Economist* hebben de Britse en Scandinavische socialisten hun succes te danken aan een grondige herformulering van hun doeleinden. Sommige van hun vroegere uitgangspunten hebben zij zelfs gewoon overboord gegooid. Nationalisering en planeconomie zijn niet langer hun waarmerk. Evenmin zweren ze nog bij progressieve inkomensbelastingen en een gul sociaal beleid als middelen om een rechtvaardige inkomensherverdeling tot stand te brengen. De vraag is waarin ze zich dan nog onderscheiden van de liberalen en conservatieven. Voor *The Economist*

is dat glashelder: omdat zij electoraal niet bij de hogere klassen recrutereren, zijn de socialisten de aangewezen partij om de verbruiker tegen de privileges van die bevolkingsgroepen te verdedigen. Er zijn punten genoeg om aan te klagen: de corporatistische aspiraties van dokters, apothekers, notarissen bijvoorbeeld, of de pogingen van grote bedrijven om productie- en distributie-monopolies te verwerven. De socialisten zouden zich op dit thema kunnen profileren als de beste verdedigers van de gewone man.

Een sociaal beleid verzoend met de vrije markt

The Economist vindt dat veel socialisten nog te wantrouwig zijn ten opzichte van de vrije markt. Vastgeroest als ze zijn in hun marxistische traditie willen zij de bevoegdheden van de overheid zoveel mogelijk uitbreiden en wat er van de privé-sector overblijft onderwerpen aan een massa reglementeringen en aan zware belastingen.

Het gros van Europese bevolking is volgens *The Economist* echter geen voorstander van zo'n etatistische politiek. Wat vele arbeiders, bedienden en kleine middenstanders er in de jaren '50 en '60 toe aanzette socialistisch te stemmen was immers niet de marxistische doctrine, maar wel een aantal aantrekkelijke socialistische programapunten, zoals sociale zekerheid, toegang voor iedereen tot het technisch en hoger onderwijs en uitbreiding en verbetering van de openbare diensten. Later snoepten conservatieven en liberalen de socialisten een deel van hun kiezers af door een belastingvermindering te beloven. Ondertussen hebben veel van die kiezers echter uitgebreid de kans gehad van het liberale maatschappijrecept te proeven en zouden ze best opnieuw hun stem aan de socialisten willen geven. Voorwaarde daarvoor is dat de partij meegaat met haar tijd en een sociaal beleid weet te combine-

ren met een radicale keuze voor vrije concurrentie. Dat dat kan, hebben de Labourregeringen in Australië en Nieuw-Zeeland bewezen, meent *The Economist*.

Uitgaven voor een sociaal beleid en investeringen in openbare diensten en onderwijs zijn een zware aderlating voor het overheidsbudget. Toch verhogen zij niet noodzakelijk de belastingdruk. De overheid kan immers de sociale uitgaven binnen redelijke perken houden door alleen uitkeringen toe te kennen aan wie het werkelijk nodig heeft. Zo kan de overheid haar pensioentussenkomsten beperken tot de behoeftige bejaarden. En studiebeurzen kan ze vervangen door renteloze studieleningen. Er daar houdt het niet mee op. Ook de ziekteverzekering kan efficiënter georganiseerd worden. Daarvoor moet de overheid een beroep doen op privé-ondernemingen. *The Economist* ziet dat scenario wel zitten. De overheid zou de Britse Nationale Gezondheidsdienst kunnen ontvetten door zoveel mogelijk privé-ziekenhuizen in opdracht van deze dienst te laten werken.

Het Zuid Europese model

The Economist maakt een onderscheid tussen de evolutie van de socialisten en sociaal-democraten in Noord- en Centraal-Europa en die in Zuid-Europa. In 1982 waren in Noord- en Centraal-Europa de socialisten in alle landen, met uitzondering van Oostenrijk, in de oppositie gedrongen. In Zuid-Europa daarentegen speelde zich een omgekeerde evolutie af. De meeste Zuid Europese staten (Portugal, Spanje, Griekenland) hadden een lange periode van rechtse dictatuur achter de rug. Het dictatoriale regime had er haar traditionele maatschappijnormen en maatschappijstructuren stevig ingeplant. Enkele van de meest opvallende kenmerken daarvan waren de tweederangspositie van de vrouw, het verbod op anticonceptiva en abortus, geen technisch en hoger onderwijs voor de kinderen uit de lagere klassen, een beperkte geestelijke vrijheid en een systematische steun aan de kerkelijke overheden. Pas in de loop van de jaren '70 konden de Zuid Europese landen terug een parlementair regime installeren. Eerst moesten zij afrekenen met de achterlijke maatschappijstructuren die ze van het

dictatoriale regime hadden geërfd. Die vormden immers een ernstige hinderpaal voor de economische en culturele ontwikkeling van het land. De socialistische partijen waren het best geplaatst om dat te doen. Enkele jaren na de vestiging van het parlementaire regime sleepten zij dan ook overal in Zuid-Europa een absolute parlementaire meerderheid in de wacht, vooral met de steun van de jongere generaties. In Spanje veroverde de PSOE in 1982, zeven jaar na de dood van Franco, een absolute meerderheid in het parlement.

De Zuid Europese socialisten spitsten zich vooral toe op de modernisering van 's lands politieke, sociale en juridische structuren. Op economisch vlak voerden zij een duidelijk liberaal beleid. Spanje bijvoorbeeld probeerde zijn hoge werkloosheid (om en bij de 20%) terug te schroeven door zoveel mogelijk buitenlandse investeringen aan te trekken. De evolutie van de Franse socialisten zat volgens *The Economist* veeleer op het Zuid Europese dan op het Noord Europese spoor. Ik ga er hier niet meer op in: het Franse experiment is overbekend.

Marxisme overboord

Volgens *The Economist* hebben alle Europese socialistische partijen er belang bij hun marxistische principes voor goed op te bergen. De toekomst van het socialisme ligt in het propageren van ethische waarden. Het werk van de Amerikaanse socioloog Amitai Etzioni zou de socialisten daarbij een leidraad kunnen zijn. Etzioni vindt dat mensen tegenwoordig te veel opkomen voor hun individuele rechten en te weinig aandacht te besteden aan hun verantwoordelijkheden. Dit leidt tot egoïsme en ongevoeligheid voor de behoeften van hun medemensen. Socialistische partijen hebben volgens *The Economist* de opdracht tegen die trend in te gaan. Zij moeten een programma ontwikkelen om de sociale ongelijkheid te milderen en armoede te bestrijden. Zo'n programma zou bovendien nog niet slecht in de markt liggen. Volgens *The Economist* wijst onderzoek uit dat de meeste West Europeanen nu minder bekommerd zijn om hun persoonlijke levensstandaard dan enkele jaren geleden. Zij verwachten van politici vooral

maatschappijstabilisering. Vertaald in concrete programmapunten zou dat er als volgt kunnen uitzien: meer hulpverlening aan de armste bevolkingslagen, meer veiligheid en meer zorg voor het milieu.

Een warm hart voor de vrije markt?

De socialistische beweging heeft altijd wantrouwend tegen de vrije-markteconomie aangekeken. De herinnering aan het 19e-eeuwse kapitalisme staat nog steeds in haar geheugen gegrift. Vrije concurrentie ging immers ooit gepaard met een *schandalige uitbuiting van de arbeidersklasse*. Ook nu heeft de vrije mededinging de werknemer weinig te bieden. In deze tijden van hoge werkloosheid behoeden alleen collectieve arbeidsovereenkomsten de werknemers voor patronale willekeur en uitbuiting. De werknemers verdedigen hun rechten door tussenkomst van vakbonden, m.a.w. door monopolisatie van het arbeidsaanbod en niet door een systeem van vrije mededinging. Ook als verbruiker haalt jan modaal weinig voordeel uit de vrije-markteconomie. De grote bedrijven concurreren niet zozeer met prijsverlagingen, maar wel met publiciteitscampagnes, waaraan ze enorme budgetten besteden. De consument betaalt een deel van die rekening.

De media van hun kant hebben die reclameinkomsten broodnodig. Met de kijkeijfers in de aanslag hengelen zij ernaar. Daarom programmeren commerciële televisie- en radiozenders vooral populaire programma's, zonder zich te bekommeren om de kwaliteit en het morele niveau ervan. Ook het cultureel peil van de meeste dag- en weekbladen lijdt onder de publiciteitsslag. Die ontwikkeling bevordert en bestendigt de materialistische ingesteldheid van de bevolking. De reclame overtuigt de burger ervan dat hij niet gelukkig kan leven zonder een massa dure consumptiegoederen. Daarom probeert de burger voortdurend zijn inkomen te verhogen, eventueel ten koste van anderen. Hierdoor heeft hij minder tijd voor zijn persoonlijke culturele ontwikkeling en voor de opvoeding van zijn kinderen. Ook dat doet de samenleving verder afglijden naar een consumptiemaatschappij waarin slechts een beperkt deel van de bevolking deelneemt aan

het culturele leven en waarin materialisme en egoïsme hoogtij vieren. Een dergelijke maatschappijopvatting staat ver van de ethische idealen die *The Economist* naar voor schoof als inspiratiebron voor een socialistisch programma. De vrije markt is niet verzoenbaar met zulke ethische normen. *The Economist* spreekt zichzelf dus tegen.

De noodzaak van een alternatief

De Westeuropese samenleving evolueert naar een duale maatschappij. Op de arbeidsmarkt is een *segregatie gegroeid*. In bepaalde bedrijfssectoren (energie, staal, metaal, chemie) staan de vakbonden sterk en hebben de arbeiders hoge lonen en goede werkvoorwaarden. In andere sectoren (textiel, kleding, voeding, horeca) worden vooral vrouwen, gastarbeiders en ongeschoolde jongeren tewerkgesteld en zijn de lonen laag en de werkvoorwaarden onaantrekkelijk (onregelmatige arbeidsuren, periodieke gedeeltelijke werkloosheid, weinig sociale voorzieningen). De arbeidersklasse is op die manier verdeeld geraakt in een groep met een hoge levensstandaard en een groep misdeelden. Voorlopig vormt de eerste groep nog de meerderheid, maar die meerderheid brokkelt geleidelijk af. Op lange termijn zal de werkloosheid immers nog toenemen door de verdere automatisering en de verplaatsing van arbeidsintensieve bedrijven naar lage-loonlanden. Vooral jongeren zullen daar het slachtoffer van worden.

Zij die uit de boot vallen worden voortdurend geconfronteerd met de veel betere levensstandaard van de anderen. In onze materialistisch ingestelde consumptiemaatschappij wekt dat verbittering. Het draagt bij tot het toenemend succes van neo-fascistische bewegingen, die werk beloven door de migranten aan de deur te zetten. Deze zorgwekkende evolutie moet de Europese socialistische partijen ertoe aanzetten correcties aan te brengen aan de huidige maatschappelijke en economische structuren, om de ontwikkeling naar een duale samenleving te beletten.

Alle hoop op Europa

De meeste hervormingen moeten op Europees niveau doorgevoerd worden. Anders vesti-

gen de multinationals hun bedrijven in de landen met de gunstigste fiscale en sociale voorwaarden. De Europese socialisten zijn zich bewust van die vereiste. Vóór de Europese verkiezingen van juni 1994 hebben zij een Europese socialistische partij gevormd, de PES. De PES pleitte in haar manifest voor een Europees werkgelegenheidsbeleid. Kort daarop publiceerde Jacques Delors zijn *Witboek*. Daarin stelde hij ondermeer voor een grote Europese lening uit te schrijven om infrastructuurwerken in de diverse lidstaten en vooral in de armer landen van Zuid-Europa te financieren. Dat voorstel werd door de Ministerraad echter gekelderd. Groot-Brittannië en Duitsland blijven immers gekant tegen financiering van overheidsuitgaven met behulp van leningen.

Zo zijn we beland bij de twee struikelblokken voor een socialistisch beleid in Europa. Ten eerste beschikt de Europese Commissie slechts over de bevoegdheid om voorstellen voor verordeningen, richtlijnen en beschikkingen aan de Ministerraad voor te leggen. Het zijn de ministers van de lidstaten die samen beslissen of ze die voorstellen al dan niet aanvaarden. In de grootste drie lidstaten (die meteen over de meeste stemmen beschikken), Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk, zijn rechtse partijen aan het bewind. Er is dus weinig kans dat zij progressieve economische en sociale beleidsmaatregelen zullen steunen.

De akkoorden van Maastricht hebben de bevoegdheden van het Europees parlement enigszins uitgebreid. Het parlement heeft echter nog steeds geen wetgevende bevoegdheid. De Duitse CDU schijnt te overwegen om tijdens het Duitse voorzitterschap van de Ministerraad een voorstel in te dienen om het Europees parlement wetge-

vende bevoegdheid te geven. Dat zou de Europese krachtsverhoudingen grondig wijzigen. De socialistische fractie in het Europees parlement zou dan in samenwerking met andere progressieve groepen (o.m. de groenen en de linkse liberalen) een Europese sociale wetgeving op poten kunnen zetten en een progressieve handelspolitiek kunnen uitwerken. Maar zolang in Groot-Brittannië de conservatieven aan de macht zijn, zal het Duitse voorstel waarschijnlijk op een heftig Brits verzet stranden. Ten tweede heerst er in de PES niet altijd eensgezindheid. Vooral de PES-leden die in regeringscoalities zitten, zijn er dikwijls niet toe bereid een beslissing van de meerderheid te volgen. Ze vrezen een conflict met hun regeringspartner of een nadelige weerslag op de economie van hun eigen land. Dat is ook begrijpelijk. De Nederlandse Partij van de Arbeid bijvoorbeeld maakt deel uit van een paarse coalitie met linkse en rechtse liberale partijen. Het is normaal dat ze niet altijd dezelfde maatregelen kan verdedigen als de Belgische socialisten, die in een coalitie zitten met christendemocraten. Dat betekent niet dat samenwerking tussen de Europese socialistische en sociaal-democratische partijen onmogelijk is. Het houdt wel in dat het heel wat overleg kost om een gemeenschappelijk standpunt te bereiken. En het lukt niet altijd. De verdeelde stemming van de socialistische groep in het Europees Parlement over de aanstelling van de Luxemburger Jacques Santer tot opvolger van Jacques Delors bewijst dat. Nochtans zal het noodzakelijk zijn alle socialistische krachten te bundelen om de evolutie naar een duale neo-kapitalistische samenleving categoriek de pas af te snijden.